

RAZSTAVE

MUZEJ TORTURE V AMSTERDAMU

Razstava mučilnega orodja od srednjega veka do razsvetljenstva

Če te desno oko zapeljuje, ga izderi in vrzi od sebe; kajti bolje je zate, da zgubiš en ud, kakor da bi bilo celo tvoje telo vrženo v pekel. In če te desna roka zapeljuje, jo odsekaš in vrzi od sebe, kajti bolje je zate, da zgubiš en ud, kakor da bi celo tvoje telo prišlo v pekel.

Mt. 5,29–30

Justicija – stroga in neizprosna gospa. Zaščitnica pravičnih ali okrutna maščevalka tistih, ki so stopili z družbeno priznane in normirane poti? Vprašanje, aktualno že od najzgodnejših pojavov družbenih oblik in marsikdaj še danes. Njeni svečeniki so se v imenu pravičnosti z ognjem in mečem borili proti zlu in s tem ohranjali božji red oz. čistili božje stvarstvo. V ta namen so posegali po sredstvih in metodah, ki so iz tehtnih idejnih izhodišč in s prefinjenostjo teoretičnih izpeljav opravičevala mučilne postopke v zasliševalni in kazenski praksi. Mučilne postopke, izmišljane vedno znova z brezmejno fantazijo, in usmrtitve kot slavnostne rituale izvedene pred željnimi očmi javnosti. Ali pa v nič manj strašljivi samoti popolne izolacije današnjega dne.

Muzej mučilnega orodja v Amsterdamu predstavlja te strašljive priče trpljenja v polmraku rekonstruiranih ječ in mučilnic, neme pošasti, očiščene krvi, ne pa tudi spominov na smrtne krike groze in bolečin, ubupa in nemoči pred boginjo Pravico. Stalna razstava na 1250 m² razstavne površine v trnadstropni meščanski hiši na Leidsestraat – glavni ulici Amsterdamu, je v preteklem letu dobila status muzeja in se s tem enakovredno vključila v nizozemsko mrežo muzejev. Pobudnik te akcije je bila mednarodna organizacija *Amnesty international*, leta 1961 ustanovljeno gibanje za uresničevanje in zaščito pravic zapornikov.

Razstava odpira vrata v delček kulturne in pravne zgodovine obdobja od poznega srednjega veka do razsvetljenstva. Najpreprostejše – a ne neučinkovito – mučilno orodje srednjega veka v začetnih dvorinah se na poti po razstavi »tehnoško izpopolnjuje« in izteče v letih francoske revolucije s triumfom racionalistične pravne misli. To je idejno ozadje zadnji dvorani, iz katere nas pozdravlja giljotina. Ob njej preseneča napis, da gre za human stroj . . . Naša doba s svojimi metodami in instrumenti represije oz. kaznovanja na razstavi ne nastopa več.

Ceprav laična človeška zavest brezumje mučilnih procesov, pregona in sežiga čarovnic in here-tikov, inkvizicijo in podobne pojave najraje odrija v daljnji srednji vek, pa razstavni eksponati pred obiskovalca razgrinjajo povsem drugačno sliko. Mračni srednji vek je videti kar nekam naiven v primerjavi z obdobji, nad katerimi se je dvigal zlovešči dim tisočev grmad in čigar narkotični hlapi so omamljali razsodnost racionalne in razsvetljenske zavesti novega veka. Niti skepticizem Descartove filozofije sistematičnega dvoma in njegovo načelo *clara et distincta perceptio* na eni, niti »zdrava pamet« na drugi strani nista pogasila ognjenih zubljev, ki so požirali svoj nemalokrat nedolžni plen, obsojen na osnovi praznovernih zablod jurističnih teoretikov še v času, ki ni tako daleč od našega. V njihovih pravnih tezah svet marsikdaj ni izmerljiv s kategorijami razsodnosti in ratia, temveč je vpet v vsakokratno svetovnonazorsko vizijo, v iracionalnost ljudskega verovanja in obarvan z osebnimi pogledi avtorjev.

Vendar pa bi bilo zgrešeno verjeti, da je bilo logično in racionalno mišljenje našim prednikom povsem tuja kvaliteta. Tudi v pravni zgodovini je evidentna natančnost in konsekventnost mišljenja, le iz drugačnih izhodišč, kot jih priznamo danes. Tako je odpor v zvezi z motrenjem sodnih in kazenskih postopkov preteklosti posledica izhodiščne napake v ocenjevanju fenomena kazenskega prava preteklih dob. Pravno zgodovino in principe zakonskega normiranja zlasti pa nezakonjeno prakso sodnih procesov običajno vrednotimo s sodobnimi kriteriji, jih zajemamo z modernimi pojmi in prilagajamo kategorijam sodobnih miselnih vzorcev. Pri razumevanju pojavnih oblik življenja in obnašanja je nujno izhajati iz idejnih premis dobe same in upoštevati silnice, ki so usmerjale duhovno, kulturno, gospodarsko in politično življenje določenega časa in prostora. V tej luči dobijo tudi mučilni postopki in zlasti srhljiva prostodušnost pri njihovem izvanjanju (o čemer pričajo hladni in birokratski mučilni protokoli, pisani s pozornostjo, usmerjeno na kar moč podroben opis muk in na kaligrafsko oblikovanje črk) bolj razumljivo dimenzijo notranje pogojenosti v širšem kontekstu idejne in kulturnozgodovinske celovitosti časa.

Srednjeveška jurisdikcija nastopa zgolj kot kamenček v mozaiku kompleksnega sholastičnega in patrističnega pojmovanja življenja in sveta, ki temelji na premisah božjega stvarjenja in božjega reda. Religiozna slika sveta je temelj vseh, tudi profanih plasti življenja vse do obdobja razsvet-

ljenskih miselnih koncepcij. Celokupnost bivanja in njegovih pojavnih oblik je tedaj razumljiva le v luči enotnosti profanega in sakralnega. Tako je tudi socialno sožitje ljudi prednormirano neposredno po Bogu. Različno formirane družbene skupnosti in principi funkcioniranja v njih so determinirani z okviri božje ureditve sveta in božjih zakonov, ki mu vladajo. Iz teh idejnih izhodišč je razumljivo, da v tedanjem svetu ni bila mogoča nikakršna oblika povsem posvetne družbe, niti v zavesti, še manj v resničnosti. In tako kot je bila na teoretični ravni posvetna država izpeljava božje države, je bila v realnem svetu cerkvena država vzor politični državi. Prav tako so bili pravni zakoni izpeljani iz božjih oz. iz Boga samega, ki je v svoji osebi vrhovni zakon in posebejljena pravica. O tem eksplicitno govori npr. nemški pravni kodeks iz leta 1225 t.i. *Sachsenspiegel*.

Vprašanje zla v svetu božjega stvarstva in uganka njegovega izvora – problem, s katerim so se ukvarjali filozofi, teologi in nasploh teoretiki vseh dob, ne da bi ga mogli zadovoljivo rešiti – je npr. drzno razjasnil starodavni perzijski nauk še pred mitično osebnostjo Zaratustre. Perzijci so postavili enačbo pozitivnega in negativnega ter tako iz Dobrega in Zla napravili dva enakovredna večna principa, ki držita svet v ravnovesju. Druge kulture in religije so pomen negativnega principa odločno omejile. Krščanski Satan tako ni več večan, naj razpolaga še s tako močjo, ampak je zgolj ustvarjeno bitje, podrejeno svojem stvarniku. V krščanskem svetu je lahko človekov zaveznik, vendar le do trenutka, ko zadoni ura božje sodbe. To bo hkrati trenutek, ko bodo njegovi častilci – hudodelci, heretiki in čarovnice – prejeli svojo zaslužno kazen. Lahko pa tudi že prej . . .

Na sodnih procesih namreč, kjer pa ni šlo za golo kaznovanje oz. maščevanje nad kršilci zakona, kot danes laično gledamo kazensko pravo preteklih dob. Prestopnike, predvsem heretike in čarovnice, katerih zločin je veljal za najhujšo žalitev Boga, je bilo potrebno rešiti iz nevarnosti peklenskih zubljev. Tako se je celotni sodni postopek z mučenjem in eksekucijo, naj se sliši še tako absurdno, odvijal v blagor hudodelčeve duše. Zločinec je bil pojmovan kot grešnik, ki je prelomil božjo postavo oz. v alternativni med Bogom in Satanom podlegel skušnjavcu. Zlo, čigar prizorišče je človeška družba in zgodovina – že od padca prve človeške dvojice, zapeljane s hudičevo zvijačo – se je polastilo prestopnika in naloga vseh kristjanov je bila, iztrgati ga iz njegovih krempljev. Fizično uničenje zločinca je pomenilo uničenje zla in zmago dobrega. Triumf se je odvijal kot praznična ceremonija, praznik eksekucije je bila priložnost za veselo rajanje ljudskih množic.

Autodafé (dejanje vere) se je npr. v jeziku učenjakov portugalske in španske inkvizicije imeenovala usmrnitev heretikov in čarovnic. Med zvonjenjem zvonov in zahvalno molitvijo je Cerkev demonstrirala zmago nad hudičevno oblastjo. S kolikor večjim veseljem je »ubogi grešnik« sprejel ognjeno smrt, toliko večja je bila možnost, da bo njegova duša ušla večnemu ognju. Na eksekucijo je željno senzacij drlo ljudstvo od blizu in daleč. Pol tisočletja kasneje: 26 oktobra 1991, na stadionu kitajskega mesta Kunming, prestolnice province Yunnan, se je ob javnem sojenju in usmrtni 35 prekupevalcev mamil v veseljem pričakanju zbralo 40.000 gledalcev. Smo na pragu 21. stoletja res postali bolj humana družba?

Smisel usmrtnice je bil torej dvojen: hudodelčeva duša je dobila odvezo in se tako vrnila v naročje Cerkve, upajoča na vstajenje, hkrati pa so ljudje s tem potolažili užaljenega Boga in od skupnosti odvrnili njegovo jezo in morebitne kazni (kugo, lakoto, vojske). Pogoj za usmrnitev pa je bilo hudodelčovo priznanje, zato je jasno, zakaj so ga skušali s mučilnimi postopki izsiliti za vsako ceno. Šlo je vendar za ohranjanje božjega reda, za zaščito dežele pred božjim srdom in rešitev hudodelcev pred peklenskimi mukami. Edino s tega stališča je moč razumeti pripravljenost, s katero so nekateri obsojenci stopali k lastni eksekuciji. Kronisti opisujejo primere, ko so žrtve same spodbujale rablje, naj jim za rešitev duše namenijo še več muk in med radostnim stopanjem proti obliču smrti zbranim množicam sporočale poučne nauke. Pri tovrstnih spreobrnitvah v smislu krščanskega odgovornega življenja gre gotovo za širok vpliv asketskih beraških redov, za duh Clunyja in nauk prebujenega znanstvenega duha sholastike.

Hkrati s teološko vpetostjo v idejne tokove dobe pa je v globini pravnih postopkov mogoče prepoznati tudi ostanke starega magično sakralnega pojmovanja zla in čudežnega očiščenja. Pogansko pojmovanje narave in nanj navezujoče se magično ozadje smrtne kazni živi še dolgo v krščansko dobo in iz svojih izhodišč usmerja njen celotni pravni aparat. Arhaična mitična zavest je tako eden od razlogov, zakaj so npr. trupla hudodelcev najraje sežigali. Ne le, da posvečena zemlja ni bila primerna za sprejetje grešnega telesa – hudodelca je bilo potrebno povsem izbrisati iz spomina, preprečiti možnost, da bi privrženci prišli do njegovih relikvij ali da bi njegov grob spremenili v kulturno mesto. Na takšnih mestih so se različne heretične sekte – po tedanjem prepričanju – v nimbu lažnih modrosti rade merile s sijajem svetih misterijev. Bilo pa je tudi še vedno živo verovanje v žive mrtvece, v zlo torej, ki lahko živi naprej v kakšni nesmrtni obliki.

Fantazijski produkti sakralno-magične zavesti se še v 17. stoletju zrcalijo v pojmovanju hudodelca kot demoničnega bitja podzemlja, ki ga je potrebno čim prej poslati tja, od koder izhaja – v kraljestvo demonov, v kraljestvo mrtvih. Tako je bil zločinec med magičnimi ceremonijami pregan v gozd ali v močvirje in ritualno ubit. Ostanke istih miselnih sistemov so tudi sodbe zvalim. Kazni in eksekucije so temeljile na veri, da se v živali skriva duh kakšne zle osebe.

Nasledek poganskega verovanja je gotovo tudi eden najbolj fascinirajočih pojavov stare justicije krščanske kulture – božja sodba. Temelj zaupanja v tovrstne razsodbe je predpostavka

o svetovnem redu, pojmovanem kot sakralno-magična harmonija svetih in domoničnih moči oz. zaupanje v celovitost nekega zaključenega sveta, ki enakovredno povezuje žive in mrtve ljudi, predmete narave in kulture v nenehnem odnosu vzajemne igre nastajanja in minevanja. Razsodba je rezultat skupne igre sakralno magičnih moči in ponovna vzpostavitev vedno znova motenega reda in ravnovesja.

Muzej v Amsterdamu predstavlja množico mučilnih orodij, ki so bila natančno predpisana za določene tipe prestopnikov t.j. glede na vrsto zločina. Naprave so služile dvema osnovnima ciljema: kot pripomočki za izsiljevanje priznanj in kot kazenska oz. eksekucijska sredstva. Največkrat je težko razmejiti ti dve funkciji, saj je žrtev pogosto umrla že v fazi zasliševanja. To sicer ni bilo zaželjeno, saj je v tem primeru njeno premoženje prišlo v roke dedičev in ne sodišča. Sicer pa so bili mučilni instrumenti največkrat skonstruirani tako, da je imel rabelj možnost poljubno variirati in stopnjevati bolečino (nekateri rablji so zaradi svojega anatomskega znanja zasloveli kot zdravniki). Njegov cilj je bil vendar iz žrtve izsiliti priznanje, saj je na njem temeljila pravica sodišča do kaznovanja. V nasprotju s pravnimi principi starih Grkov, po katerih so krivdo na procesih dokazovale priče, je v evropski pravni zgodovini mučenje v uporabi že pri Rimljanih (za sužnje), saj se je teža procesa prenesla iz obtožb prič na priznanje žrtve. Severna Evropa sprva ni poznala mučenja v okviru sodnega procesa, saj je morala obtožba dokazovati osumljenčevo krivdo in ne obtoženec svoje nedolžnosti. Z odlokom *Ad Extripandum* iz l. 1252 je kanonsko pravo uzakonilo pravico do mučenja na sodnem procesu. Na večer srednjega veka je bilo mučenje že uzakonjena praksa širom po Evropi.

Brez dvoma pa je imelo mučenje tudi zavestno zastraševalno in s tem pedagoško vlogo (Jožef II. je npr. želel ukiniti marsikatero kazen, ker ni imela zadovoljivega zastraševalnega učinka). Iz tega razloga so bila usmrtitve javne, nekatera mesta so bila celo pripravljena kupiti spektakel eksekucije. Vislice je imelo pred mestnimi vrati vsako pomembnejše mesto. Sramotilni stebri, postavljeni pred javnimi zgradbami, viseče kletke z ujetniki, razpadajoča trupla na kolesih, vislice z obesenci – to je bil del kulturne pokrajine in urbanih naselij preteklosti. Pri milejših prestopkih si je ljudstvo želelo predvsem zabave z obsojenci. V tej zvezi so znane sramotilne kazni, ki si jih je hudomušno izmišljal gostilničarski ceh porotnikov. Vendar lahko tudi smeh ubija in takšno smešenje je največkrat pomenilo preprečevanje nadaljnje življenja v skupnosti. Smešenju je sledil izgon, ta pa je običajno pomenil smrt.

Vzgojni cilj je imelo tudi šibanje otrok v šolah – metoda, ki je bila še nedolgo tega v rabi skoraj v slehernem hramu učenosti. Če gre tudi v tem primeru za »pedagoški eros«, ga je imel nedvomno največ šolnik iz 18. stoletja v južni Nemčiji, ki je ponosno izračunal, da je v svoji 51-letni karieri razdelil 911.527 udarcev s palico in 124.010 zaušnic.

Obsežen del mučilnega arzenala iz muzeja torture v Amsterdamu je bil namenjen heretikom in čarovnicam. Herezija in čarovništvo sta bila najhujša zločina na razstavi predstavljenih obdobj. V očeh Cerkve nista pomenila le pripadnosti ne-krščansko usmerjenim kultom, temveč veleizdajo v odnosu do uradne teologije. Tudi laično ljudstvo obeh pojavov ni pojmovalo zgolj kot abstraktno razhajanje z oficialno rimsko katoliško cerkvijo, temveč je imelo določene predstave o načinu življenja teh sekt.

Cerkev je bila sprva predvsem do problema čarovništva kritična in ga je preganjala kot pogansko vražo. To dokazujeta *Paderbornska sinoda (785)* in *Canon Episcopi (906)*. Zlasti zadnji je vse do 12. stoletja določal stališče Cerkve do poganskih običajev. Verovanje v čarovnice je razglasil za pogansko in zato sodno preganjano kot praznoverje. V prizadevanjih, da si zgradi trden položaj v deloma še povsem poganski Evropi (Franki), se je Cerkev energično borila proti verskim predstavam samo na zunaj pokristjanjenih ljudstev. Vera v čarovnice je bila torej korak nazaj v poganstvo. Ščasoma pa je Cerkev sama zahtevala brezpogojno vero v eksistenco demonov in zlih nadnaravnih sil ter prevzela pregon heretikov in čarovnic v svoje roke. Pregon je prerasel v strahoten sistem. V ta namen je bila ustanovljena »sveta inkvizicija«, zaupana menihom dominikanskega reda. Inkvizicijska praksa je pregon fantastičnega čarovniškega zločina izpeljala iz zločina krivoverstva in ga spremenila v barvito pašo za oči. Čarovnice so bile, proglašene za anti-socialna bitja v službi hudiča, češčenega kot zakonodajalca sveta na temnem horizontu nedoločljivega zla. V nenehni tekmi z vrhovnim božanstvom so povzročale razkol in disharmonijo v družbi in vabile vedno nove odpadnike v svet svoje sofistične modrosti.

Forma sodnih procesov proti heretikom in kasneje čarovnicam ob navzočnosti obremenilnih prič in izključitvi obrambe ter vpeljava mučenja kot sredstva za iskanje resnice je imela en sam in že vnaprej določen izid – smrt. Leta 1252 je bilo papežu Inocencu IV. dovoljeno izvajanje inkvizicijskega mučilnega postopka z omejeno uporabo sredstev. Premik k pravih čarovniškim procesom 16. in 17. stoletja pa je bila bula papeža Inocenca VIII., ki jo je izdal na željo dominikanca Heinricha Institoris in naj bi v kali zatrla vsak dvom o pravilnosti in zakonitosti inkvizicijskega postopka in usmrtitev.

Mejnik na poti k čarovniškim procesom je bila knjiga oz. izum tiska. Evropo je zajela poplava knjižnih izdaj, ki so obravnavale problem čarovništva, z znanstveno natančnostjo opisovale njegovo naravo ter služile kot pripomoček in vzorčni vprašalnik pri vodenju čarovniških procesov

(H. Institoris in J. Spranger, *Malleus Maleficarum*, 1487, U. Molitor, *De laniis et phitonicis mulieribus*, 1489, J. Geiler von Keisersperg, *Die emeis*, 1517, Grilandi, *Tractatus de sortilegiis*, 1525, J. Wier, *De prestigis daemonum*, 1563, J. Bodin, *Demonomanie des sorciers*, 1580, P. Binsfeld, *Tractatus de confessionibus maleficorum*, 1589, M. del Rio, *Disquisitionum magicarum*, 1595, N. Remigius, *Demonolatriae*, 1597, F. M. Guacius, *Compendium Maleficarum*, 1608, P. de l'Ancre, *Tableau de l'inconstance . . .*, 1609, proti procesom F. von Spee, *Cautio criminalis*, 1631). Kombinacija besede in slike je imela izjemen sporočilni in propagandni učinek. Vsi ti kompandiji, ki so v sholastično precizni terminologiji raziskovali fenomen čarovništva, so bili apologeta procesov, ki so sredi 15. stoletja množično utrli pota na grmade. Njihov plamen je začel ugašati šele v jutranjem svitu 18. stoletja. Učeni inkvizitorji in (često) neizobražena ženska na mučilni klopi so živeli v istem svetu strahov, v katerem je hudič prežal kot stalna nevarnost. Sodniki, porotniki-laiki pa tudi gospodje na pravnih in teoloških fakultetah so opravljali isto visoko poslanstvo vzpostavljaja porušene harmonije v svetu. Tej pošastni zablodi so celo humanisti in razsvetljeni prinašali najbolj znanstveno hrano, neštete žrtve pa lastna življenja na mestnih trgih med zbranimi pobožnostmi, sakralno glasbo in olajšanimi vzdihli zbranega občinstva.

Seveda pa je bil očitek čarovništva marsikdaj tudi pretveza za izključitev političnih nasprotnikov, za reševanje sporov v zvezi z dedovanjem in celo zakonskih konfliktov. Ne gre pa prezreti tudi vloge procesov kot vira dohodka deželni gospodi, pisarjem, sodnikom, rabljem itd.

Iz vsega tega je razvidno, da se je srednjeveška pravna znanost s svojimi idejnimi izhodišči pa tudi konsekvencami popolnoma navezovala na stari testament in njegov imperativ »zob za zob«. Osnova in najvišji pravni vir mlajših zgodovinskih obdobji pa je dekalog. Kot pravne zapovedi same je tudi podoba sodnika izpeljana iz božjega lika. Kot zemeljski reprezentant božjega sodnika je v skladu s predstavo o božji jezi strog, oster, jezljiv in kaznujoč. Posvetni sodnik torej reflektira boga starega testamenta.

Obdobje racionalizma je prineslo dedemonizacijo naravoslovnih ved, emancipacijo duhovnih znanosti od teologije in s tem vdor racionalistične filozofije v pravno znanost. Čas, ki je bil prepričan, da je opravil z zablodami preteklih dob in osvobodil človeka iracionalnosti, okrutnosti in nasilja, ga je na svoj način še bolj razosebil in izpostavil bolj anonimnim oblikam državnega nasilja. Zavladala je teza, da človeška družba funkcionira kot neoporečno zgrajen stroj. Individuum je del njegovega kolesja in po potrebi ga je nujno žrtvovati za delovanje celote. Triumf razuma je razvrednotil posamično življenje, pod njegovo diktaturo so razčlovečene njegove tvorbe kot so država, pravo ipd. Znanost se je podala na svoj zmagovalni obhod prek vseh področij človeške aktivnosti in perfekcionirala tudi celotni kazensko-eksekutivni aparat. Tako je še danes brezhibni mehanizem giljotine simbol racionalne pravne misli obdobja francoske revolucije. Čeprav je ta »humani stroj« vzbudil nepopisen odpor in je še danes sinonim za anonimen mehaniziran državni teror, pa je bil ob nastanku spremljan z visoko idejo enakosti vse do zadnjega diha. Nezmožljiva preciznost moderne tehnike naj vsem – tudi navadnim meščanom in plebejcem – zagotovi pravico do obglavljenja brez bolečin. Metoda obglavljenja je bila namreč vse do tedaj privilegij plemstva.

Moderna mučilna praksa v današnjem svetu se zaradi mednarodne kontrole osredotoča na tiste postopke, ki na človeškem organizmu na puščajo vidnih sledi. Tako se državno nasilje ne manifestira na grmadah, temveč je postalo subtilnejše. V ta namen služijo zdravstvene ustanove zlasti v okviru psihiatrične stroke. V tem stoletju ljudje, ki so odstopali od splošno priznanih družbenih norm, niso bili več kaznovani na klasični način, temveč zaprti v umobolnice in podvrženi »medicinski obravnavi«. Njihovo obnašanje in mišljenje se ne imenuje več obsedenost, novi strokovni izrazi so blaznost, histerija ipd. Zgodnje bolnišnice za duševno bolne so bile enake zaporom, terapije kaznovalnemu programu. Psihiatrična terapija nastopa še danes kot državni in policijski organ in s tem kot moderna inkvizicija, ki ima moč, izločiti družbeno neprijetne posameznike ali skupine, zlasti politične oponente.

Muzej torture v Amsterdamu je nov muzej v Evropi in že zaradi tega vreden vse pozornosti. Nastanek specializiranih muzejev v današnji dobi je vsekakor odraz moderne težnje po zajetju vse raznovrstnosti pojavov sveta in znotraj tega po tematski predstavitvi določenih segmentov bivanja. Avtorjem razstave je uspelo zbrati množico avtentičnega materiala, hkrati pa dokumentarnih grafičnih upodobitev, ki skoraj ob vsakem razstavljenem eksponatu ilustrirajo njegovo funkcioniranje in obenem s prizori agonije zasliševanih in obsojanih žrtev stopnjujejo vsebinski ton naslovnih temi. Kljub temu pa je mlademu muzeju moč očitati vrsto pomanjkljivosti. Razstavnici predmeti niso datirani niti lokalizirani, čeprav vemo, da mnogi mučilni instrumenti niso bili v rabi v vsem evropskem prostoru in nekateri samo v določenem časovnem obdobju. Teksti ob eksponatih so skopi, včasih kar preveč poenostavljeni, razstave ne spremlja katalog, ki bi poglobil v muzeju videno z dodatnimi informacijami. Tako obiskovalec ne zve ničesar o kulturnozgodovinskem in duhovnem ozadju določenih pojavov iz zgodovine prava, o pravnih starožitnostih, o specifičnih značilnostih glede na geografske in časovne razsežnosti nekdanje Evrope. Včasih pogrešamo tudi razmejitev med resničnostjo in legendami ali svaj opozorila na fantazijsko potenciranje obravnavane teme, ki je zlasti v obdobju romantike rada kar preveč grozljivo obarvala že tako vznemirljive snovi. Ljudsko izročilo, kronike, letaki in podobni viri niso vselej verodostojno gradivo.

To je npr. očitno v primeru *Nürnberške device*, železnega sramotilnega plašča iz srednjega veka, ki svojih smrtonosnih osti ni imel že ob nastanku, temveč jih je dobil z odsluženimi bajoneti iz napoleonskih vojn, kar dokazuje, da naprava prvotno ni služila v eksekucijske namene. Poročanje kronik in letakov torej ni zgodovinsko korektno, temveč je želelo vznemirjati in zastraševati. Kronisti in »zgodovinarji« so bili večinoma duhovniki, nekdanji edini izobraženci, ki pa so seveda zastopali svoje verske interese in nagibali k pridigarskemu slogu. Tako je tudi ilustrirana *Neubauerska kronika* iz 17. stoletja gostom v gostilni predstavljala senzacionalne dogodke, med njimi scene eksekucij, za katere je dokazano, da v tistem prostorskem in časovnem okviru niso bile v rabi. Ilustracije so bile povzete po drugih virih.

Kljub vsemu pa je novi muzej v Amsterdamu s svojim specifičnim področjem dragoceno dopolnilo evropski in svetovni družini muzejev, hkrati pa kot opomin in slaba vest človeštva opozarja na pospešeno rast v smeri večje človečnosti, ki je svet prav v času, v katerem živimo, nikakor ni sposoben doseči.

Blaženka First

Boris M. Gombač

TRST-TRIESTE. DVE IMENI, ENA IDENTITETA: SPREHOD ČEZ HISTORIOGRAFIJO O TRSTU 1719–1980

Ljubljana : Narodni muzej; Trst : Tržaška založba, 1993. 181 strani.

Avtor je v svojem delu obdelal problematiko Trsta iz zornega kota historiografije, predvsem italijanske. Knjiga je rezoniran sprehod skozi 200 in več let tržaške zgodovine in se dotika vprašanj iredentizma, fašizma in italijanskega nacionalizma po drugi svetovni vojni, vse do današnjih dni. Zanimivo in aktualno branje bogati še obsežen seznam literature in neposredni uvod, ki govori o nacionalnem vprašanju v Trstu in Primorju.

Članom Zveze zgodovinskih društev Slovenije nudimo pri nakupu ali naročilu knjige 20% popusta!

Knjigo lahko naročite v Narodnem muzeju v Ljubljani (061/221-882)